

C 68826-2

22

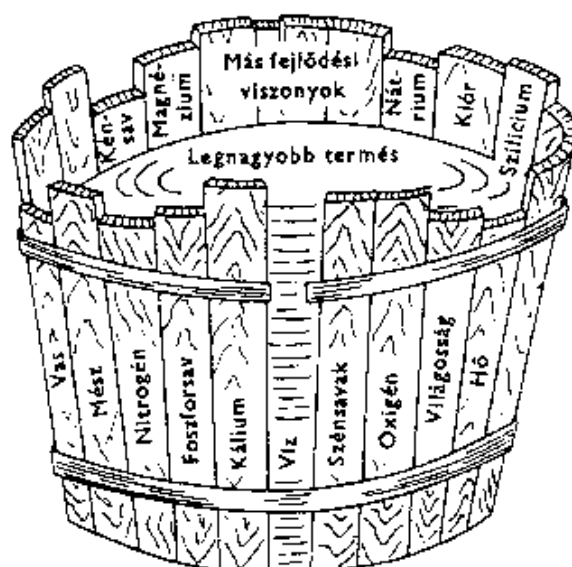
MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
Növénytermesztési Bizottság

III. NÖVÉNYTERMESZTÉSI TUDOMÁNYOS NAP

„Szántóföldi növények tápanyagellátása”

PROCEEDINGS

Budapest

A gyepterületek változó szerepe, megítélése az ökológiai és tájszempon- tú vidékfejlesztésben

Ivány Károly
Veszprémi Egyetem
Georgikon Mezőgazdaságtudományi Kar

Bevezetés

A fenntarthatóságot biztosító többfunkciós mezőgazdaságtól azt várja a társadalom, hogy úgy állítson elő értékes, egészséges és piacképes élelmiszereket, nyersanyagokat, illetve megújuló energiahordozókat, hogy közben megőrzi a vidéket, a tájat, annak élővilágát, a környezetet, és benne az embert és közösségeit. A mezőgazdasági termelés oldaláról - teljesen általánosítva - tulajdonképpen arról van szó, hogy minden esetben meg kell találni a természeti környezetnek megfelelő gazdálkodási formát, és annak intenzitási fokát. A kiindulási alap mindehhez a jelenleginél racionálisabb földhasználat, aminek aktualitása az EU csatlakozással még inkább növekszik.

Igen jelentős az a változás, ami a gyepgazdálkodás terén, a hazai gyepek szerepének megítélésében mutatkozik. Az elmúlt tíz évben drámai módon csökkent mind a szarvasmarha, mind a juh létszám Magyarországon. Mivel ezek az állatfajok a fő legelőhasznosítók, nagy visszaesés következett be a gyepgazdálkodásban is. A gyepeken megtermelt takarmány jelentős része nem hasznosul. Ezzel egyrészt igen jelentős mennyiségű, értékes állati terméké transzformálható takarmány megy veszendőbe, másrészt a nem okszerűen használt gyepek növényállománya is degradálódik. Igen jelentős a hasznosítatlanul maradt gyepek területe, a leromlott parlaggyepek, a cserjésedő, beerdősülő területek aránya. Ez együtt jár a környezet, a táj arculatának kedvezőtlen változásával, csökken a természeti táj értéke, szépsége, az adott vidék vonzereje.

Lehet mondani, hogy a helyzet tarthatatlan, a változtatások elodázhatatlanok. A kedvező irányú változások egyes elemei azonban már kimutathatók, és a jövőben egyre inkább érvényre juthatnak.

Anyag és módszer

Szemléletváltozás a gyepterületek, a gyepgazdálkodás megítélésében

A változás lényegét e területen talán úgy lehetne megfogalmazni, hogy egyre inkább hangsúlyt kapnak a takarmányforrás funkció mellett a gyepek egyéb, közvetlen gazdasági hasznót kevésbé jelentő funkciói is. A gyepektől azt várjuk el, hogy lássák el a kérődző-, illetve legelőhasznosító állatállományt szalastakarmánnyal, védjék a talajt és a természetes vízforrásokat, teremtsenek élőhelyet a vadon élő növény- és állatvilágnak, járuljanak hozzá a vonzó tájkép kialakításához. Nem nevezhető korszerűnek az a múltban széles körben elterjedt szemlélet, amely a gyepgazdálkodás lényegét a hozamok minden áron való növelésében látta, eredményességét kizárólag az egységnyi gyepterületen előállítható állati termék nagyságában mérte.

A magyarországi gyepek meghatározó hányada kis produktivitású, un. feltétlen gyepterület. A jó termőképességű gyepek aránya a 10 %-ot sem éri el. Mindez behatárolja a gyepterületek hasznosításának lehetőségét. DÉR-MARTON (2001.) a gyepterületek osztályozásához és a hasznosítás lehetőségeinek a jelzésére a védett, illetve védő, valamint a termelő gyep fogalmának a bevezetését javasolja. Ez a rendszer még árnyaltabbá tehető ha

hozzá veszünk még egy szempontot, mégpedig azt, hogy az egyes kategóriákhoz milyen jellegű támogatási igény kapcsolható.

A mezőgazdasági célú gyephasználat gyepre alapozott állattartást jelent. A gyepterület tulajdonosa (használója) nyilvánvalóan csak olyan használatra vállalkozik, amelynek bevételei meghaladják a vele kapcsolatos költségeket. Gyepjeink nagyobb részén a gyepre alapozott állattartás, a legelőgazdálkodás még az állattenyésztés mainál jóval kedvezőbb közgazdasági helyzetében sem lehet önmagában jövedelmező. El kell fogadni ugyanakkor, hogy az állati termék előállítás mellett a gyepok okszerű használatának számos más járulékos haszna is igen jelentős lehet, illetve az is nyilvánvaló, hogy a gyepterületek elhanyagolásának sok, más területen jelentkező káros következménye van. Az előnyök a természetvédelemben, a környezet megővésében, a táj arculatának megőrzésében, vidékfejlesztési célok megvalósulásában jelennek meg. Méltányos, de a piacgazdasági viszonyok között követelmény is, hogy ezekért az előnyökért a társadalom a (gyep)gazdálkodás támogatásával fizessen.

A gyepterület használóinak ilyen jellegű támogatások igénybevételére várhatóan bővülő lehetőségek nyílnak. A Nemzeti Agrár-környezetvédelmi Programhoz kapcsolódva pályázhatnak meg jelenleg is támogatásokat gyepgazdálkodási tevékenységükhöz (extenzív gyepgazdálkodás, ökológiai gyepgazdálkodás, érzékeny természeti mintaterületek célprogram). EU csatlakozásunkkal éppen ezek, az ún. második pilléres támogatások fognak elsősorban bővülni.

Változások a gyep művelési ágban

Általános, régóta ható tendencia az ipar, a közlekedés és az urbanizáció térhódítása következtében a mezőgazdasági területek állandó csökkenése. A gyepterületek csökkenése arányaiban meghaladta a szántó művelési ágban bekövetkezett ilyen irányú változásokat is. Az 1930-as években a gyepként nyilvántartott terület 1,6 millió hektárt volt, jelenleg mintegy 1,1 millió hektár.

A gyeppek vonatkozásában azonban a közeljövő változásai az eddigiekkel ellentétes tendenciák érvényre jutását segítik elő. Számos prognózis készült az EU csatlakozást követő időszakban a művelési ágakban bekövetkező változások becslésére. (ÁNGYÁN-PODMANICZKY 1999) A több munkában is idézett alábbi adatok szerint a szántó művelési ágban jelentős csökkenés fog bekövetkezni, ezek a területek jórészt erdősítésre, illetve gyepesítésre kerülnek (1. táblázat).

A gyepterület növekedése mintegy 250.000 hektárra tehető, ami alapvetően a gyenge minőségű szántók visszagyepesítésének és a leggyengébb gyeppek beerdősítésének az eredménye. Ez azonban több mint 500.000 ha gyep-erdő konverzió, és közel 800.000 ha szántó-gyep konverzió egyenlege, tehát a gyepterületeken igencsak mélyreható változásokkal számolnak. A teljes folyamat végére a gyeppek több mint 50 %-a telepített lesz. A kedvezőtlen adottságú szántók (vissza)gyepesítése – amennyiben az tényleg megfelelő gyepkeverékek felhasználásával történik – jó minőségű, a jelenleginél jóval termőképesebb gyepállományokat eredményezhet, amelyek hasznosítási lehetőségeit meg kell teremteni. Ez pedig nem lehet más, mint a legeltetéses állattartás.

Eredmények-megvitatás

1. táblázat

A gyep és a tervezett művelési ág változások az EU belépési programok alapján

Művelési ág:	e ha	%	Változási %
Magyarország területe	9 303,18	100	
Mezőgazdaságilag művelt	6 130,00	66	
Szántó	4 714,00	51	100
ebből erdősítési terv	229		5
ebből gyepesítési terv	788		17
Szántó marad	3 697	40	-22
Gyepterület	1 148	12	100
Szántó-gyep konverzió	788		68
Gyep-erdő konverzió	533		46
Érintetlen gyep	615		54
Gyepterület növekedés	255		22
Gyepterület lesz	1 403	15	122
Gyepművelési ág	1 403		100
Érintetlen gyep	615		44
Újra gyepesítésű lesz	788		56

A szántó-gyep konverzió ténylegesen a kedvezőtlen adottságú szántók begyepesítését kell, hogy jelentse. Nem szabad, hogy megismétlődjön - ezúttal sokkal nagyobb méretekben - a közelmúlt. Nem engedhető meg, hogy az elhagyott szántók elhanyagolt parlagokká váljanak, annak összes következményével. A feladat - már csak a várható nagyságrend miatt is - meglehetősen összetett. Megalapozott, szakmailag helytálló döntések és intézkedések meghozatalának sorozatát igényli a tervezés, a szervezés és a végrehajtás minden területén. Legfontosabb mindenképp előtt a területek tulajdonosainak (használóinak) az érdekeltségét megteremteni. Van azonban az említett problémakörnek egy másik vetülete is, a szántó-gyep konverzió anyagi feltételeinek a biztosítása. Anyagi feltételek alatt elsődlegesen a telepítések költségeinek fedezetéül szolgáló pénzügyi források megléte értendő, de az anyagi feltételekhez sorolható a telepítésekhez szükséges vetőmag biztosítása is a kívánt mennyiségben és összetételben. A dolgozat további része e kérdéskörrel foglalkozik.

A szántó-gyep konverzió vetőmagigénye

A gyepgazdálkodás vonatkozásában vetőmagigény új gyep létesítése esetén, gyeptörést követő újratelepítésnél, esetleg felülvetési gyepjavításnál merül fel. Az évente ilyen célra felhasznált gyepvetőmag mennyisége és a gyepgazdálkodás színvonalának fejlettsége között igen szoros összefüggés áll fenn. Fejlett gyepgazdálkodás esetén nagy az intenzíven hasznosított, telepített gyep aránya. Az ezeknél rendszeresen fellépő újratelepítés igénye egy állandó stabil fűmagszükségletet generál.

Magyarország gyepterületeinek igen kis hányadát képezik az intenzív gyep, amelyek termőképességének a fenntartása rendszeres újratelepítéssel lehetséges. A döntő hányadot kitevő kis produktivitású gyep intenzifikálása aligha jöhet szóba, még a felülvetési gyepjavítás lehetőségei is korlátozottak. Mindebből következik, hogy jelenleg is az évente felhasznált gyepvetőmag nagyobbik része a nem takarmánytermelés céljait szolgáló különféle gyeptakarók létesítésénél kerül felhasználásra. A művelési ágak szerkezetében a jövőben minden bizonnyal bekövetkező változások ezt azonban jelentős mértékben módosítani fogják. Fel kell készülni a szántó művelési ágból kivonásra kerülő területek jelentős részének gyepesítésére, a megnövekvő vetőmagigény kielégítésére.

Az utóbbi évek fűmagtermesztésének, valamint az export (céltermeltetés) és a behozatal alakulásáról tartalmaz adatokat a 2. táblázat. Ezek elemzése alapján az állapítható meg, hogy hazai előállításból évente mintegy 500-700 t áll rendelkezésre a parkfűvek vetőmagjából, a takarmányfűvekből mintegy 300-400 a jelenlegi előállítás, az import is évente 500 t körülre tehető. A hazai előállítású parkfű vetőmag és az import is gyakorlatilag pázsitok telepítésére sport és egyéb kommunális jellegű gyepesítések céljára kerül felhasználásra. Jelenleg a mezőgazdasági hasznosítású területeken gyep létesítésére felhasznált vetőmag mennyisége még a táblázatban kimutatottnál is kevesebb, mivel a takarmányfű fajták közül az alfűvek vetőmagjának egy részét is kommunális gyep létesítésére használják fel. A következő évtizedben várhatóan megvalósuló szántó-gyep konverzió a Nemzeti Agrár-környezetvédelmi Program szerint legalább 400 ezer ha-t érint. Tízéves végrehajtási periódussal számolva évente 40 ezer ha-on jelentkezhet gyepvetőmag igény. Ez 35 kg/ha vetőmagkeverékkel számolva átlag évi 1400 t vetőmagot jelentene. Nyilvánvaló, hogy a program indulásakor ennél kisebb a felmerülő vetőmagigény, a kiteljesedés időszakában ezt jóval meghaladó, és a periódus végére újra mérséklődés következik be. Jó megközelítéssel a program elején 1000 t alatti, kiteljesedésében a 2000 tonnát is meghaladó lesz a jelenlegihez viszonyított többlet gyepvetőmag szükséglet.

A legutóbbi három év fűmagtermesztési adatai (t)

Év	Összes termés	Nemzeti fajtajegyzékben szereplő fajták		Export céltermeltetés	Import (eng./fémz.)
		Parkfű	Takarmányfű		
1999. I.*	5303	482	733	4088	(824)
II.*	4105	449	452	3204	547
2000. I.	2369	527	560	1282	(868)
II.	3466	591	277	2608	536
2001. I.	3381	641	776	1964	(671)
II.	3169	717	442	2010	512

*I. adott évi nyers termés (OMMI Vetőmag felügyeleti Főosztály adatai alapján)

II. adott évben fémzárolt mennyiség

Összefoglalás

Az előzőekben közölt táblázatok adatai jól mutatják, hogy a hazai fűmagtermesztésben „benne van” annak lehetősége, hogy a megnövekvő fűmagszükségletet hazai termelésből fedezzük. Jelenleg a fűmagtermő terület alig fele szolgálja a hazai igények kielégítését, a termőterület másik felén ún. export céltermeltetés folyik, vagyis az ezeken a területeken megtermelt vetőmag kikerül az országból, a hazai ellátás szempontjából nem játszik szerepet.

A jövőben várhatóan megnövekvő gyepvetőmag igény hazai termelésből történő kielégítésére a jelenlegi nagyságú fűmagtermő terület is elégséges lenne, ha az export céltermeltetés rovására nőne a hazai fajták vetőmag előállítása. Jóval szerencsésebb megoldás azonban a fűmagtermő területek növelése, és az export megtartása. Ez alapvetően jövedelmezőségi kérdés, a termelő annak a vetőmagnak az előállítását vállalja, amelyiknek árbevétele a költségei megtérülésén túl a nagyobb jövedelem realizálását biztosítja.

Irodalom

- Angyán J., Podmaniczky L.: 1999 Földhasználati zónarendszer kialakításának lehetőségei Magyarországon. VII. Országos Agrár-környezetvédelmi Konferencia, Szakmai kiadvány. Környezetvédelmi Információs Klub, Budapest. 40-41. p.
- Dér F., Marton I.: 2001. A gyephasznosítás kérdései. A gyepgazdálkodás helyzete és kilátásai. Debreceni Gyepgazdálkodási Napok 17. DATE kiadó, Debrecen. 269-274. p.
- Ivány K.: 2001. Fűmagtermesztésünk helyzete, a gyepvetőmag termesztés értékelése. A gyepgazdálkodás helyzete és kilátásai. Debreceni Gyepgazdálkodási Napok 17. DATE kiadvány. Debrecen. 164-169. p.
- Nemzeti Agrár-környezetvédelmi Program. 1999. I. kötet FVM agrár-környezetgazdálkodási tanulmánykötetek 1-174. p.
- OMMI: 2002. Beszámoló az Országos Mezőgazdasági Minősítő Intézet Vetőmag felügyeleti Főosztályának 2001. évi munkájáról. Budapest. 39-41. p.